

спрямованого монологу-міркування. / Іноземні мови. – 2003. - №2. – С.17-24.

3. A Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. A Guide for Users. Council of European Publishing, Language Policy Division, 2002. – 232p.

І.С.Зоренко

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

В рассматриваемой статье уделено раскрытию понятия “педагогическая ситуация”. Дана классификация типов педагогических ситуаций с разными подходами ученых к данной теме. Автор в статье приводит примеры разных педагогических ситуаций на занятиях по иностранному языку.

The article studies the notion of “pedagogical situation”. It presents the types of pedagogical situations at foreign language lessons.

Радикальні зміни, що відбуваються в науково-технічних областях України, обумовили необхідність змін в викладанні іноземної мови у вищій школі. Відомо, що найбільш цінними освітніми досягненнями є такі, що дають знання, формують уміння та навички, які допоможуть вирішити проблеми, що виникнуть у майбутньому.

Розглянемо поняття „ситуація”. У тлумачному словнику С.І.Ожегова під ситуацією варто розуміти сукупність обставин, якість положення, що викликають обстановку. Б.Т.Лихачов [1,134] у своєму курсі лекцій визначив педагогічну ситуацію: „Основною кліткою педпроцесу є педагогічна ситуація. Використання педагогом змісту, форм і методів вихованої роботи автоматично не гарантує високої якості виховання і навчання. Ефект виникає у випадку творчого створення вихователем педагогічних ситуацій, із системи яких і утворюється педагогічний процес. Педагогічна ситуація виникає тільки в результаті цілеспрямованої, змістовної, зацікавленої взаємодії педагога і дітей, дітей один з одним, дитини з явищами навколишнього світу”.

І.А.Зязюн під педагогічною ситуацією розуміє частину педагогічної діяльності, що містить протиріччя між бажаним рівнем вихованості учнів і досягнутим. Причому ситуація не завжди переходить у розряд педагогічних задач. Це відбувається тільки в тому випадку, якщо вчитель зауважує виниклу ситуацію і ставить перед собою ціль її вирішити.

Як відзначають Н.В.Бордовська й А.О.Рєан „педагогічна ситуація визначає комплекс умов, при яких зважається педагогічна задача” [2,16] і приводять наступну класифікацію [2,232]: ситуації стимулювання; ситуації вибору; ситуації успіху; конфліктні ситуації; проблемні навчальні ситуації, ситуації рішення проблемних задач; ситуації ризику; ситуації критики і самокритики; ситуації допомоги і взаємодопомоги; ситуації погрози покарання; ситуації самооцінки; ситуації спілкування; ситуації підпорядкування; ситуації переконання; ситуації обвинувачень і витримки; ситуації швидкого переключення в роботі і спілкуванні; ситуації змагання і суперництва; ситуації співпереживання; ситуації прояву неухважності; ситуації обмеження; ігрові ситуації; ситуації відповідальних рішень; ситуації освоєння нових способів діяльності; ситуації вираження віри і довіри; ситуації пред’явлення вимог; тренінгові ситуації; ситуація розхолоджування дисципліни і дезорганізації.

Педагогічна ситуація в розумінні Г.С.Костюка, Г.О.Балла “це система, обов’язковими компонентами якої є: матеріальний чи ідеальний предмет, що знаходиться в деякому вихідному стані; модель стану розглянутого предмета, що вивчається” [5,43].

О.М.Матюшкін, Ю.М.Кулюткін, Г.С.Сухобська розглядають педагогічні ситуації через вплив на учнів за допомогою взаємодії вчителів з учнями, тобто за допомогою спілкування.

А.С.Чернишов розглядає педагогічну ситуацію як „короткочасну взаємодію вчителя з учнем (колективом класу) на основі протилежних норм, цінностей і інтересів, що супроводжуються значними емоційними проявами і спрямовані на перебудову сформованих взаємин...” [4,6]. Педагогічні ситуації, на думку А.С.Чернишова, Впливають на форми

людської активності. Це - відкриті взаємодії людей між собою, та психологічні реальності, що виявляються на рівні установок, чекань, емоційних реакцій.) Взаємини є більш стійкими проявами активності людини і впливають на взаємодію. При найбільш конфліктних педагогічних ситуаціях найбільше виявляються організаційні чи ділові взаємодії і взаємини. А.С.Макаренко у своєму зібрані творів відзначив, що найбільш гострих ситуаціях відносин приймають вид залежності і підпорядкування. Тобто стають відносинами відповідальної залежності. Це ускладнює навчально-виховний процес. Для того, щоб перешкоди не виникали і, щоб їх можна було привести в довірливо-дружні, А.С.Макаренко рекомендував формувати два види виховання учнів: наказувати і підкорятися.

У дослідженнях С.М.Годника відзначається, що на кожній стадії формування колективу можливе виникнення характерних саме для цієї стадії педагогічних ситуацій. Відповідно до цього, „педагогічні ситуації” можна розподілити на наступні групи: формування активу групи; організація спільної роботи; формування довіри до колективу групи; формування суспільної думки, традицій колективу, його стилю; формування суб'єктного впливу колективу на особистість; організація самовиховання.

Б.С.Гершунський у своїх дослідженнях поділяє педагогічні ситуації на два класи: екстремальні ситуації і неекстремальні. Під екстремальними ситуаціями варто розуміти такі ситуації, які необхідно вирішувати невідкладно, опретьивно. Неекстремальні – ситуації, що претанентні в часі. Для рішення цих ситуацій у педагога, як правило, мається час у запалі. Неекстремальні ситуації з часом не втрачають своєї актуальності і, за певних умов, можуть перейти в розряд екстремальних, тому педагогу не можна значно затягувати їхнє рішення.

В.Т.Сергеев розглядає такі поняття, як „конфліктні ситуації” і „проблемні ситуації” як складові частини педагогічних ситуацій, що виконують окремі функції.

О.Б.Березнюк відзначає, що моделювання педагогічних ситуацій у ході навчання студентів дозволить сформувати в них професійні якості, що надалі будуть тільки вдосконалюватися.

А.С.Чернишов умовно виділяє три фази протікання педагогічних ситуацій. Перша фаза являє собою конфліктний початок при порушенні моральних, етичних чи інших ціннісних норм. У ході навчально-виховного процесу перша фаза активізується, як правило, за допомогою студентів. Друга фаза припускає відповідну реакцію з боку інших учасників педагогічної ситуації, від якої залежить весь хід подальших подій, дозвіл ситуації в позитивну чи негативну сторону. За протікання другої фази найчастіше відповідає педагог. Саме на цій фазі, що носить стресогенний характер, вчитель повинний уміти поставити педагогічну задачу і вирішити її. У цьому випадку він не просто знаходить вихід із конкретної ситуації, він вирішує долю подальших взаємин з іншими учасниками навчально-виховного процесу. Друга фаза дозволяє вчителю реалізувати свої творчі здібності. Третя фаза характеризується швидкою зміною існуючих ціннісних норм у залежності від результату другої фази і може змінюватися в двох напрямках – або в бік різкого поліпшення, або в бік погіршення відносин. Третя фаза дуже значно впливає на подальше протікання навчально-виховного процесу.

Розглядом гострих педагогічних ситуацій займався С.М.Годник. Він відзначив їхній гострий характер, який потребує аналізу виникнення її. Не вміння педагога зрозуміти причину може викликати повтор педагогічної ситуації в ще більш напруженій формі. При такому рецидиві наслідки можуть бути непередбачені. Під погрозою може бути не тільки авторитет педагога, але і весь подальший навчально-виховний процес.

Отже, важливо не просто навчити майбутніх педагогів аналізувати педагогічні ситуації і знаходити рішення, але і проводити їхню профілактику. Таким чином, готуючись до занять необхідно, заздалегідь підготуватися до можливих педагогічних ситуацій.

На заняттях з іноземної мови ми використовуємо конкретні мовленнєві ситуації, які моделюють типові ситуації реального спілкування. Предметно – змістовний план іншомовного мовлення студентів під час навчання зумовлюється темою, ситуацією і сферою спілкування.

людської активності. Це - відкриті взаємодії людей між собою, та психологічні реальності, що виявляються на рівні установок, чекань, емоційних реакцій. Взаємини є більш стійкими проявами активності людини і впливають на взаємодію. При найбільш конфліктних педагогічних ситуаціях найбільше виявляються організаційні чи ділові взаємодії і взаємини. А.С.Макаренко у своєму зібрані творів відзначив, що найбільш гострих ситуаціях відносин приймають вид залежності і підпорядкування. Тобто стають відносинами відповідальної залежності. Це ускладнює навчально-виховний процес. Для того, щоб перешкоди не виникали і, щоб їх можна було привести в довірливо-дружні, А.С.Макаренко рекомендував формувати два види виховання учнів: наказувати і підкорятися.

У дослідженнях С.М.Годника відзначається, що на кожній стадії формування колективу можливе виникнення характерних саме для цієї стадії педагогічних ситуацій. Відповідно до цього, „педагогічні ситуації” можна розподілити на наступні групи: формування активу групи; організація спільної роботи; формування довіри до колективу групи; формування суспільної думки, традицій колективу, його стилю; формування суб'єктного впливу колективу на особистість; організація самовиховання.

Б.С.Гершунський у своїх дослідженнях поділяє педагогічні ситуації на два класи: екстремальні ситуації і неекстремальні. Під екстремальними ситуаціями варто розуміти такі ситуації, які необхідно вирішувати невідкладно, опретьивно. Неекстремальні – ситуації, що преманентні в часі. Для рішення цих ситуацій у педагога, як правило, мається час у запалі. Неекстремальні ситуації з часом не втрачають своєї актуальності і, за певних умов, можуть перейти в розряд екстремальних, тому педагогу не можна значно затягувати їхнє рішення.

В.Т.Сергеев розглядає такі поняття, як „конфліктні ситуації” і „проблемні ситуації” як складові частини педагогічних ситуацій, що виконують окремі функції.

О.Б.Березнюк відзначає, що моделювання педагогічних ситуацій у ході навчання студентів дозволить сформувати в них професійні якості, що надалі будуть тільки вдосконалюватися.

А.С.Чернишов умовно виділяє три фази протікання педагогічних ситуацій. Перша фаза являє собою конфліктний початок при порушенні моральних, етичних чи інших ціннісних норм. У ході навчально-виховного процесу перша фаза активізується, як правило, за допомогою студентів. Друга фаза припускає відповідну реакцію з боку інших учасників педагогічної ситуації, від якої залежить весь хід подальших подій, дозвіл ситуації в позитивну чи негативну сторону. За протікання другої фази найчастіше відповідає педагог. Саме на цій фазі, що носить стресогенний характер, вчитель повинний уміти поставити педагогічну задачу і вирішити її. У цьому випадку він не просто знаходить вихід із конкретної ситуації, він вирішує долю подальших взаємин з іншими учасниками навчально-виховного процесу. Друга фаза дозволяє вчителю реалізувати свої творчі здібності. Третя фаза характеризується швидкою зміною існуючих ціннісних норм у залежності від результату другої фази і може змінюватися в двох напрямках – або в бік різкого поліпшення, або в бік погіршення відносин. Третя фаза дуже значно впливає на подальше протікання навчально-виховного процесу.

Розглядом гострих педагогічних ситуацій займався С.М.Годник. Він відзначив їхній гострий характер, який потребує аналізу виникнення її. Не вміння педагога зрозуміти причину може викликати повтор педагогічної ситуації в ще більш напруженій формі. При такому рецидиві наслідки можуть бути непередбачені. Під погрозою може бути не тільки авторитет педагога, але і весь подальший навчально-виховний процес.

Отже, важливо не просто навчити майбутніх педагогів аналізувати педагогічні ситуації і знаходити рішення, але і проводити їхню профілактику. Таким чином, готуючись до занять необхідно, заздалегідь підготуватися до можливих педагогічних ситуацій.

На заняттях з іноземної мови ми використовуємо конкретні мовленнєві ситуації, які моделюють типові ситуації реального спілкування. Предметно – змістовний план іншомовного мовлення студентів під час навчання зумовлюється темою, ситуацією і сферою спілкування.

Запропоновані педагогічні ситуації відображають шкільний педагогічний процес.

Теми педагогічних ситуацій конкретизовані і мають особистісно спрямований напрям, наприклад: „Батьківські збори”, „Мій клас”, „Конфліктна ситуація”, „Бесіда з активом класу” та ін. Обговорення будь-якої теми потребує розвинених умінь мовлення. Але потреба у спілкуванні виникає за умови створення певної мовленнєвої ситуації.

В.Л.Скалкін під комунікативно-мовленнєвою ситуацією розуміє динамічну систему взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного планів, які залучають людину до мовленнєвого спілкування і визначають її поведінку в межах одного акту спілкування. Комунікативна ситуація включає чотири чинники:

- обставини дійсності, в яких відбувається комунікація;
- стосунки між комунікантами;
- мовленнєві наміри;
- реалізацію самого акту спілкування, який створює нові стимули до мовлення.

Отже у процесі навчання важливо враховувати ситуативний характер мовлення, а саме: хто говорить (пише), про що, з якою метою, кому, за яких обставин, який передбачається результат спілкування та ін..

Ю.І.Пассов, В.Л.Скалкін, Е.П.Шубін визначили типові комунікативні ситуації, які за критерієм схожості, об'єднуються у великі групи. В даному випадку нас цікавлять педагогічні ситуації, які можуть бути використані на заняттях з іноземної мови. Наведемо приклади:

1. Вправи на передбачення змісту тексту і розвиток уяви.

а) Прослухайте початок конфлікту і запропонуйте свій варіант його завершення.

б) Прослухайте початок розповіді директора школи і здогадайтесь, що відбулося далі.

Студенти пропонують свої варіанти закінчення ситуацій, після чого учитель знайомить їх з авторським варіантом. Визначається кращий варіант.

2. Вправи на визначення методичної послідовності подій.

а) Послухайте текст і розкажіть в методичній послідовності про проведення виховного заходу в запропонованому класі.

б) Прослухайте бесіду класного керівника з батьками учня, розкрийте методичну послідовність цієї бесіди.

Характерною особливістю педагогічних ситуацій на заняттях з іноземної мови є емоційна забарвленість. Це знаходить відображення у відборі лексико-граматичних засобів, у структурі реплік, в інтонаційному оформленні тощо. Справжні педагогічні ситуації містять репліки подиву, захоплення. Оцінки, розчарування, незадоволення та ін. Наприклад, при рішенні педагогічних ситуацій виникають такі типи завдань:

- висловити побажання і прореагувати на них;
- погодитись / не погодитись з чимось/;
- висловити радість/ засмученість;
- запитувати інформацію і повідомляти інформацію з позиції того, хто відповідає, і навпаки;
- звернутись з проханням, висловити готовність /відмову його виконання/ ;
- висловити свою точку зору, обґрунтувати її, щоб переконати співрозмовника;
- висловити сумнів, невпевненість;
- висловити схвалення /несхвалення, осуд/.

В своїй практиці ми прийшли до висновку, що при використанні педагогічних ситуацій на заняттях з іноземної мови треба йти від простого до складного, від репродуктивних завдань до творчих. Ми погоджуємось з думкою В.А.Сластьоніна, який запропонував таку класифікацію педагогічних ситуацій. Перший тип педагогічних ситуацій – відповісти на питання, задані щодо визначеної педагогічної ситуації; другого типу – вибрати із запропонованих варіантів рішень вірне; ситуації третього типу – самостійно виділити проблему із запропонованої педагогічної ситуації; ситуації четвертого типу – дати психолого- педагогічну характеристику об'єктів і суб'єктів виховання та їхніх взаємин у заданій ситуації; ситуації п'ятого типу – строго дотримуючись формальної логіки вирішити педагогічну ситуацію; ситуації шостого типу – вирішити запропоновану ситуацію на основі

знань у сфері педагогіки, діагностики і прогнозування поведінки учнів; ситуації сьомого типу – формування нових педагогічних ситуацій на основі реальної педагогічної чи практики з літературних джерел; ситуації восьмого типу – класифікувати педагогічні ситуації з педагогічної практики за місцем виникнення і протікання педагогічного процесу. По взаємодії суб'єктів і об'єктів виховання; за закладеними виховними перспективами; задачі дев'ятого типу – провести професійний самоаналіз особистості і намітити шляхи самовиховання; задачі десятого типу – провести аналіз педагогічної ситуації на основі задач попередніх типів.

На основі аналізу різноманітних класифікацій педагогічних ситуацій та педагогічної практики можна зродити висновок, що наявність різноманітних класифікацій дозволяє охопити в навчальному процесі максимальну кількість педагогічних ситуацій, проаналізувати їх і знайти можливості їхнього рішення. Вирішення педагогічних ситуацій буде сприяти своєчасному виявленню труднощів, та збільшенню мовленнєвого запасу іноземних слів. Основними якісними показниками сформованості професійних умінь привішені педагогічних ситуацій, є такі:

- уміння вживати ініціативні репліки (повідомлення, спонукання, запитання);
- уміння швидко реагувати на репліки співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції;
- уміння продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих педагогічних ситуацій, педагогічних тем;
- уміння в разі необхідності (нерозуміння, утруднення) ввічливо перервати аналіз ситуації і звернутися за допомогою.

На наш погляд чим більше типів педагогічних ситуацій буде розглянуто в ході підготовки майбутніх викладачів іноземної мови, тим більше ймовірність, що молоді фахівці на своїх робочих місцях зможуть самостійно справитись з будь-якою реально виниклою педагогічною ситуацією.

Література

1. Лихачов Б.Т. Педагогика : Курс лекцій : Учеб. Пособие дл студентов педагог. учеб. заведений и слушателей ИПК и ФПК.- ; изд., перераб. и допол. - :Юрайт ,2000.-523 с.
2. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: Учебник для вузов.- Спб.: Питер , 2001. – 304 с.
3. Гинецинский В.И. Предмет психологии: дидактический аспект.- М., 1994. – 173 с.
4. Чернышев А.С. Практикум по решению конфликтных педагогических ситуаций .- М., Педагогическое общество России.- 1999.-186 с.
5. Учебный материал и учебные ситуации: Психологический аспект/ Под.ред. Т.С. Костюка, Г.А. Балла.б – К.: Рад. Шк., 1986.-143 с.
6. Кравченко Ю.М. Психолого – педагогічний аналіз педагогічних задач та їх компонентів.- Київ, Збірник наукових праць №5,- 2004.- С.56-68.
7. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник./ С.Ю. Ніколаєва.- Ленвіт, 2002. – 328с.

О.В.Бондаренко

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПРИНЦИПУ ТА КРАЄЗНАВСТВА У ПРАЦЯХ УЧЕНИХ

Статья посвящена ретроспективному анализу развития краеведческого принципа и краеведения в педагогической литературе.

The article is devoted to the retrospective analysis of the development of the local lore principle and study of local lore in the pedagogical literature.

У проєкті “Концепції національного виховання” зазначається, що український народ вступив у нову епоху свого історичного розвитку. Зміна соціальної парадигми буття призвела до того, що перед освітою постали нові завдання: озброєння учнів знаннями закономірностей розвитку природи й суспільства; розвиток пізнавального інтересу до культурно-історичних традицій, фольклору, вірувань; формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу;